

**TÜRKÇE VE İNGİLİZCE'DE DİL VE CİNS İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR
DENEME****Dr.Muhsine BÖREKÇİ*****Dr.Leyla TERCANLIOĞLU*****GİRİŞ**

Dil, her şeyden önce toplumsal bir olgudur; ancak bireysel yönü de vardır. Bu nedenle Saussure' den başlayarak dilbilimciler dil-söz, edinç-edim gibi ayrımlarla dilleri çözümlenmeye çalışmışlardır. Toplumdilbilimin gelişmesinden sonra dil ile söz arasında bir de "cins dili" kavramından söz edilmeye; diller, kadınların ve erkeklerin konuşmaları esas alınarak betimlenmeye başlanmıştır.

Ayrıca bir dilin yapısında "cins" in bir dilbilgisi ulamı olarak yer alıp almaması o dil için ayırtedici bir özellik olarak kabul edilmiştir. Bazı dillerde "cins" in çok önemli ve belirgin bir dil bilgisi ulamı olmasına rağmen bazı dillerde böyle bir dil bilgisi ulamı gözlenmemekte, en azından yüzeysel yapıya yansımamaktadır.

Türkçe ve İngilizce cins ulamı açısından nasıl bir özellik göstermekte, Türkçe ve İngilizce'de kadın ve erkekler dili farklı mı kullanmaktadırlar? Bu çalışmada işte bu soruların cevaplandırılmasına çalışılacak; "cins" (gender) olgusunun Türkçe ve İngilizce'ye nasıl yansıdığı araştırılacak ve konu iki aşamada ele alınacaktır:

- Türkçe ve İngilizce'nin "cins" i ifade biçimleri
- Kadınların ve erkeklerin dili kullanımı

* Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

* Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

Eş zamanlı ve betimsel yöntemin kullanılmasının amaçlanmasına rağmen tarihî olgular, kültürel değişmeler zamanla dile de yansıldığı için araştırmada zaman zaman art zamanlı (diachronic) verilerden de yararlanılacaktır.

1. TÜRKÇE VE İNGİLİZCE'NİN CİNSİ İFADE BİÇİMLERİ

1.1. Türkçe Ve İngilizce'de Cins İfadesi

Bir toplumun dili ile sosyal yapısı ve kltri arasında çok yakın bir ilişki vardır. Kültür, doğayı algılama biçimi, dile yansıldığı için dilin yapısını da yönlendirir. "Dil ve cins" sorununun ilk aşaması olan dilin cinsi ifadesinde o dili çerçeveleyen kültürün önemli etkileri görülmektedir. Dilin bu açıdan irdelenmesi, o toplumun da kadına ve erkeğe bakışını ortaya koyabilir.

Türkçe ile İngilizce cins ulamı bakımından karşılaştırıldığında bazı farklılıkların olduğu gözlenmektedir.

1.1.1. Genel Olarak Türkçe ve İngilizce'de Cins Olgusu

Türkçe'de sözlük biçimbirimlerinin yzeyssel yapılarında cinsi belirleyen herhangi bir dilbilgisi biçimbirimi yoktur. Kavramların içerdikleri cins olgusu kavram işaretlerine yansımamıştır. Dolayısıyla ne sözlük seviyesinde ne de söz dizimi seviyesinde yzeyssel yapıda cins ifade edenher herhangi bir biçimbirim kullanılmaz. Buna karşılık İngilizce'de sözcüğün yapısı cinsini de belirler ve bu yapı söz dizimini de etkiler. Bir başka ifade ile İngilizcede -hem sözlük hem de söz dizimi düzeyinde- cins, bir dilbilgisi ulamı olarak yzeyssel yapıya yansır.

Örneğin Türkçe'de "insan" göstergesi cins bakımından yansızdır. Yani hem kadını hem de erkeği ifade eder. İngilizce'de ise bu genel kavramda bile cins ayrımı dikkat çeker:

man / mankind

Bu ayrımsızlığın veya ayrımın nedenini kültürün insana/kadına ve erkeğe bakışında aramak yanlış olmaz. Evrensel bir yargının dile aktarılmasında bu ayrım, bazı mantıksal çelişkileri de birlikte getirir:

Türkçe'de *bütün insanlar ölümlüdür* dendiği zaman bütün dinler ve bütün toplumlar için geçerli olan evrensel bir yargı, cins ayrımı yapılmadan ve toplumun bir yarısı yok sayılmadan ifade edilmiş olur. Türkçe'nin ilk yazılı belgeleri olan Orhun Yazıtları'nda bu yargı şöyle dile aktarılmıştır:

Kişi oğlu kop lgele trmiş (Tekin, 1988: 22) (İnsan oğlu hep ölümlü yaratılmış.)

Oysa İngilizce'de aynı yargı, *All man are mortal* biçiminde dile aktarılır ve bütün insanların ölümlü olduğunu erkeklerden hareketle ifade eder. (Bütün (erkek) insanlar ölümlüdür.)

Bu önerme bir çıkarıma dönüştürülürse mantıksal çelişki bu kez dil yanlısına da dönüşebilir:

Socrates is a man (Sokrat bir (erkek) insandır.)

Therefore, Socrates is mortal (Öyleyse Sokrat da ölümlüdür.) çıkarımı dile ve mantığa uygundur. Fakat çıkarımda dişil bir özne seçilirse derin yapıyla yüzeysel yapı arasında bir çelişki ortaya çıkar:

All man are mortal /Bütün insanlar ölümlüdür.

Ann is a man / Ann de bir (erkek) insandır.

Therefore, Ann is mortal / Öyleyse Ann de ölümlüdür.

Ann is a man cümlesi bildirdiği yargının mantığı açısından doğrudur. Ancak İngilizce'nin mantığı açısından genel ölçünden sapan bir kullanımdır. Çünkü özne-yüklem uyumsuzluğu söz konusudur. (Özne dişil; yüklem erildir.)

Like other mammals, man nourishes his young with milk (Fasold, 1990: 112) / "Diğer memeliler gibi insan da yavrusunu sütle besler" cümlesinde de "yavrusunu besleme" eylemine seçilen öznenin eril olması dikkat çekicidir. Zira yavrusunu besleyen kadındır. Böyle bir cümlenin, -dilde cins bakımından Türkçe'deki gibi genel bir kavram yoksa- dişil özne ile kurulması mantığa daha uygun bir yaklaşım olurdu. Bir başka örnek:

The university's four-man crews won in both the men's and women's divisions. (Fasold, 1990:111)

Üniversitenin dört (erkek) kişiden oluşan takımı hem erkekler hem de bayanlar kategorisinde kazandı.

Bu cümlenin İngilizce'sinde dört kişilik ekip yapısı erildir. Takımı oluşturan bireylerin erkek olduğu ön yargısından hareket edilmiştir. Oysa aynı söz öbeğinin Türkçe'si erkek ve kadın sporcuları aynı derecede çağırıştırır. Çünkü kişi göstergesi cins bakımından yansızdır.

Ancak Türkçe'de de "A millî futbol takımı" dendiğinde erkek takımı ifade edilmektedir. Fakat derin yapıda var olan bu erillik, yüzeysel yapıya yansımamıştır. Kadınların futbol oynamasının sık rastlanan bir durum olmaması bize takımın erkeklerden kurulu olduğunu düşündürür. Bunun için de kadınlardan oluşan takım söz konusu olduğunda "bayan ... takımı" biçiminde belirtilir.

Türkçe'de "halk", "vatandaş" gibi cins ulamı taşımayan biçimbirimlerle ifade edilen bazı genel kavramlar da İngilizce'de "the man in the street" (sokaktaki adam= erkek) biçiminde kadınları dışlayan bir yaklaşımla dile aktarılmaktadır.

1.1.2. Türkçe ve İngilizce Zamirlerdeki Cins Olgusu

Zamirler de cinsin dil yapısına etkisi bakımından Türkçe ve İngilizce'nin farklı yaklaşımını sergileyen bir başka örnek olarak incelenebilir:

İngilizce, zamirler kullanılarak ifade edilen genel yargılarda da eril yapıları tercih etmektedir:

If anyone wants a copy, he can have one (Crystal, 1987: 46.)

Kopya isteyen kimse (erkek) varsa o (erkek) alsın.

Cümlelerin Türkçe'si ve İngilizce'si karşılaştırıldığında Türkçe'de görülmeyen cins ulamının zamirler aracılığı ile İngilizce cümlelerin yüzeysel yapısına yansıdığı görülmür.

Türkçe'de "Kendi düşen ağlamaz" atasözünde "kendi" zamiri kadını da erkeği de ifade eder. Bu ata sözünü ifade ettiği genel yargının kadınlar için de erkekler için de geçerli olduğu ilk bakışta anlaşılır. Çünkü "kendi" zamiri kadın için de erkek için de kullanılır.

Bu cümle İngilizce'ye:

"One has to bear the consequence of his own acts" (Redhouse, 1968, 638) biçiminde aktarılır. (Kendi düşen (erkek) ağlamaz.) Ancak son zamanlarda sadece erkekleri ifade eden "his" zamiri ile birlikte kadını ifade eden "her" zamirinin de kullanılmaya başlanması son derece dikkat çekicidir. Dile henüz tam olarak yerleşmemiş olan "his/her" kullanımı, feministlerin İngilizce'de gözledikleri erkek egemen yapıdan memnun olmadıklarını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bu kullanımın dilde yerleşmesi hatta önerilmiş olması kültür-dil ilişkisini de en açık biçimde ortaya koyması bakımından önemli bir ayrıntıdır. Çünkü dilin yapısının kültüre paralel olarak değişebileceğinin daha doğrusu değişmek zorunda olduğunun bir kanıtıdır.

1.1.3. Türkçe ve İngilizce'de Sosyal Konum/Meslek İfade Eden Göstergelerde Cins Olgusu

Bir dilde sosyal konum, meslek ifade eden kavram işaretleri, derin ve/veya yüzeysel yapılarında taşıdıkları cins kavramıyla o dili yaratan toplumun/kültürün kadını veya erkeği yerleştirdiği sosyal konumu gösterebilir.

Kadınların sosyal konumlarını ifade ederken kullanılan sözlük biçimbirimleri, çalışma hayatında bazı görevlerin sadece erkekler için düşünüldüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Bu tür sözlük biçimbirimlerinin kullanımı Türkçe'de ve İngilizce'de benzerlikler göstermekte; ancak cins ayrımının İngilizce'de daha belirgin olduğu gözlenmektedir.

Türk toplumunda kadının çalışma hayatına girmesi 1873 yılından sonra gerçekleşmiş; Dârülmualimât' (Kız Öğretmen Okulu) tan mezun olan kadınlar öğretmen olarak göreve başlamışlardır. "Dârülmualimîn"(Erkek Öğretmen Okulu) - Dârülmualimât (Kız Öğretmen Okulu) adlarında yüzeysel yapıya yansımış olan cins ulamı, muallim - muallime sözcüklerinde de vardır. Bu da İslâm kültürü dolayısıyla Türkçe'de Arapçanın bir etkisi olarak ortaya çıkmıştır. Arap-Fars kültürünün İslâmiyetten önceki Türk kültürünü, Türk toplumunda kadının sosyal konumunu büyük ölçüde değiştirdiği gibi Türkçe'ye de müennes-müzekker ayrımı olan terimler/sözcükler girmiştir. Türk kültürü dolayısıyla Türkçe üzerindeki bu Arapça etkisini azaltmak hatta yok etmek isteyen Atatürk'ün 27.X.1922'de öğretmenlere seslenirken:

"Muallim Hanımlar, Muallim Beyler

İhtimal ki muallime demediğim için beni tahtie ediyorsunuz. Ben lisanımızda "ta-i te'nis" kullanmak zaruretinde olmadığımızı zannediyorum." (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II.c., 46) demesi dikkat çekicidir. Oysa bir başka konuşmasında Atatürk, yine öğretmenlere seslenirken "Muallime Hanımlar ve Muallim Efendiler" diye başlamaktadır. Bugün Ölçünlü Türkiye Türkçesi'nde "öğretmen" göstergesinin kadın ve erkek öğretmenleri ifade ettiği gibi; başbakan, oturma başkanı, bakan, vali, hakim, doktor gibi kavram işaretleri -daha ziyade erkekleri düşündürse de- kadınlar için de aynı biçimde kullanılmaktadır. Örneğin Başbakan Tansu Çiller ile Başbakan Mesut Yılmaz ya da Devlet Bakanı Işıl Saygın ile Devlet Bakanı şükrü Sina Gürel kullanımları arasında herhangi bir fark yoktur. Bayan hakimler için Osmanlıcanın yaşayan bir kullanımı olarak "hakime" veya müdür için "müdire" denmekte ise de bir kadın hakim veya bir kadın müdür bir resmî evrakı ..... Mahkemesi Hakimi veya ..... Lisesi Müdürü sıfatıyla imzalamaktadır. Bu durumda Arapçadan geldikleri için temelde cins ulamı taşıyan sözlük biçimbirimleri de Türkçe'de cins bakımından yansızlaşmaktadırlar.

İngilizce'de kadın hakim için "female judge"; bayan oturma başkanı için "madam chairman"; kadın doktor için de "lady doctor" biçimbirimleri kullanılmaktadır. Ancak resm yazışmalarda -tıpkı Türkçe'de olduğu gibi- kadın-erkek ayrımı belirtilmemektedir. Bu durum, resmîyette kadınlara tanınan bir kısım hakların toplum bilincine henüz yerleşmediğini göstermektedir. Bu sonuç, bir kadınla bir erkeğin eş-başkan olduğu bir durumda ifadenin erkeğin esas alındığı İngilizce'de daha belirgin olmaktadır:

Jane Johnson and her brother Haward both serve as a chairman of major committees. (Fasold, 1990; 112)

Yapısında cins ulamı taşıyan ve eril olan ve bir bakıma Jane'i yok sayan **chairman** biçimbirimi, Türkçe'de cins kavramı taşımayan "**oturma başkanı**" ile karşılanmakta ve hem Jane'i hem de onun erkek kardeşini ifade etmektedir.

1.1.4. Türkçe ve İngilizce Akrabalık Adalarındaki Cins Olgusu

Akrabalık adları ve bazı sosyal geleneksel insan ilişkilerini dile aktaran kavram işaretleri bakımından Türkçe'nin çok zengin olduğu gözlenmektedir. Annenin kan bağı nedeniyle oluşan akrabalıklarla babanın kan bağıyla oluşan akrabalıklar farklı sözcüklerle dile aktarılmışlardır. Ayrıca kadının kocasının akrabalarıyla olan ilişkileri ve kocanın karısının akrabalarıyla olan ilişkileri bazan aynı bazan da ayrı kavram işaretleriyle belirtilmiştir. Bu akrabaların kız veya erkek olması da farklı sözcüklerin kullanılmasını gerekli kılmıştır. Bu kavram alanını oluşturan göstergeler Türkçe'de de -İngilizce'de olduğu gibi- anlam düzeyinde cins kavramı taşımaktadırlar. Ancak Türkçe'de "torun", "yeğen"... gibi cins kavramı taşımayan akrabalık isimleri de vardır. İngilizce'de ise yeğen (niece/nephew) daima cins ulamı taşır; Torun (grandson, granddaughter) ise tekil kullanımda cins ulamı taşımasına rağmen çoğul kullanımda cins bakımından geneldir (grandchildren).

Türkçe ve İngilizce'de sık kullanılan bazı akrabalık adları derlenerek cins kavramı bakımından değerlendirildiğinde şöyle bir tablo elde edildi:

TÜRKÇE			İNGİLİZCE		
kadın	erkek	genel	kadın	erkek	genel
görümce	kayın	kocanın kard	sister-in-law	brother-in-law	-
baldız	kayın	karının kardeşi	sister-in-law	brother-in-law	-
yeğen	yeğen	kardeş çocuğu	niece	nephew	-
yenge	enişte	kardeş eşi	sister-in-law	brother-in-law	-
bacı	kardeş	küçük kardeş	sister	brother	-
abla	ağabey	büyük kardeş	elder sister	elder brother	-

teyze	dayı	annenin kard	aunt	uncle	-
hala	amça	babanın kard	aunt	uncle	-
karı	koca	eş	wife	husband	-
anne	baba	ana-baba 1(ebeveyn)	mother	father	parent
nine	dede	ata	grandmoth er	grandfather	grandparen t
kız	oğul	çocuk	daughter	son	child

1. Tablo: Türkçe ve İngilizce'de cinsiyet ifade eden veya etmeyen akrabalık adları

□

□

İngilizce'de tablodan da görüleceği gibi on iki akrabalık adından sadece üçünde iki cinsi de ifade eden bir üçüncü kavrama rastlanırken Türkçe'de cins ifadesi taşıyan bütün kavram işaretlerine karşılık bir de her iki cinsi de ifade eden bir genel kavram işareti vardır.

Türkçe'de evlilik yoluyla oluşan ve bazı törensel ilişkileri ifade eden kavram işaretleri de derin yapı düzeyinde cins kavramı taşırlar ve sadece kadınlar veya erkekler için kullanılırlar:

hanım: erkeğin evlendiği kadın

koca: kadının evlendiği erkek

elti: kocanın kardeşinin eşi olan kadın
eşi olan erkek

bacanak: karının kardeşinin

gelin: düğün töreni olan kadın
erkek

damat: düğün töreni olan

1 Ana-baba ikileme olarak kullanıldığı zaman cins bakımından geneldir. Osmanlı Türkçesinde ve bu günkü Azerbaycan Türkçesinde "valideyn" biçimbirimi de bu anlamda kullanılmıştır, kullanılmaktadır.

ebe: doğuma yardımcı olan **kadın**
erkek

kirve: sünnete yardımcı olan

sağdıç: evlenen erkeğe yardımcı olan **erkek** **sağdıç:** evlenen kadına yardımcı olan **kadın**

İngilizce'de de wife, bride, mid-wife, gibi sadece kadınlar için; husband, bride-groom, best-man ... sadece erkekler için kullanılan göstergeler vardır.

1.1.5. Türkçe ve İngilizce Kişi Adlarında Gözlenen Cins Olgusu

İngilizce'de kadın ve erkek isimleri farklıdır ve birinin diğerinin yerine kullanılması hoş karşılanmaz. Ancak Türkçe'de kadın ve erkek isimleri de cins bakımından yansızdır.

Ayhan, Beyhan, Ceyhan, Gökben, Göksel, Işık, İlhan, Serhan, Seyhan, Tuna, Ülkü, Yücel, Yüksel ... gibi isimler hem kadın hem de erkek için kullanılabilir. Ancak Çiçek, Nilüfer, Gül, Lale, Sümbül gibi güzelliği çağrıştıran, Elif, Nazan, Nazlı gibi zerafeti çağrıştıran bazı isimler sadece kadına; Bahadır, şahin, Aslan, Doğan, Tayfun ... gibi cesaret ve kuvveti çağrıştıran bazı isimler de sadece erkeklere verilmektedir. Bu durum da yaratıcının kadın ve erkeklere biçtiği role uygun gelmektedir. Dilin ve o dili kullanan toplumun herhangi bir ayırımı olmamasına rağmen oğlunun çok cesur veya lider olmasını isteyen aile ona Aslan adını vermektedir. Türklerde adın verilen değil de alınan bir unvan olduğu düşünülürse isimle onu taşıyan kişi arasındaki nedensellik de daha iyi anlaşılır. Yani Türkçe'de bazı kadın ve erkek adlarının farklılığı, toplumdilbilimsel değil; ruhdilbilimsel bir olgudur.

Ancak Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinden sonra Türkçe'de de Arapça veya Farsçadan gelen ve açık bir biçimde cins ulamı taşıyan kişi adları yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır:

Arif - Arife; Hamdi - Hamdiye; Nuri - Nuriye; Rahim - Rahime; Sadi - Sadiye ... gibi adlar, aynı nedenle ancak cins ulamını en çarpıcı biçimde dile aktarmaktadırlar. Fakat cins ulamını gösteren biçimbirimlere rağmen TarihTürkçe'de eril olan bazı adların kadınlara verilebildiği gözlenmektedir:

şeref Hanım, İhsan Raif Hanım, Suat Hanım ... gibi.

Türkçe'de, kadınlar ve erkekler için kullanılan unvanlar farklıdır:

... *kanım İleriş kaganıç ögüm İlbilge katunug töpüsinte tutup yügerü kötürmiş erinç.* (Tekin 1988: 40.)

Ancak bazı unvanların hem kadınlar hem de erkekler için kullanıldığı gözlenmektedir.

Oğuz Han, Mete Han - Aslı Han, Selvi Han..

Yalnız kadın isimleriyle kullanıldığında sözcük, gerçek anlamı dışında bir değer yüklenmektedir. Oğuz Han ya da Mete Han dendiği zaman Oğuz'un veya Mete'nin devlet başkanı olduğu anlaşılmakta, ancak Aslı veya Selvi Han adlarındaki "han" sadece onların han sülalesinden olduğunu göstermektedir.

İslam geleneğini devletin biçimine yansıtmış olan Osmanlı İmparatorluğu Sarayında bile hem Padişaha ve onun eşine aynı unvanın verilmiş olması; padişaha **sultan**; onun eşine de **valide sultan** denmesi son derece ilginçtir:

Kanunî Sultan Süleyman - Hürrem Sultan

Bazı kullanımlar ise Türkçe ve İngilizce'de benzerliklerin de olduğunu göstermektedir:

Örneğin Türkçe'de ve İngilizce'de kadın ve erkekleri niteleyen sıfatlar genellikle yalındır. Ancak az da olsa anlambilim boyutunda cins kavramı taşıyan sıfatlar da vardır: **güzel** (kadın), **yakışıklı** (erkek), **hanım** (kadın), **efendi** (erkek), **hamarat** (kadın), **acar** (erkek)... gibi. Ancak bu sıfatların da yüzeysel yapılarının cins bakımından işaretli oldukları belirtilmelidir.

Bunlardan bazıları cins kavramıyla o kadar özdeşleşmişlerdir ki yazı dilinde çoğunlukla eksiltili (eliptik) yapılar oluşturmuşlardır:

Güzel gördüm, kaşı gözü sürmeli / Güzel gördüm kumral saçlar sırmalı.

Güzel gördüm, ona canlar vermeli, / Güzel gördüm, yanakları al aldır. (Halıcı, 1992: 365) dizelerinde "güzel" sıfatı "güzel kız" kavramını;

Bir delikanlıysam / Atsız / Pusatsız / Olabilirim / Bayraksız olamam (Yıldız, 1997: 553) dizelerinde de "delikanlı" sıfatı "delikanlı erkek" kavramını ifade etmektedir.

Hem Türkçe'de hem de İngilizce'de iyi, kötü, çirkin, şişman, zayıf, yaşlı, genç ... gibi pek çok sıfat Türkçe'de hem kadınları hem de erkekleri nitelemek için kullanılırlar.

Aynı şekilde her iki dilin argosunda kadınlarla ilgili olumsuz çağrışımları ifade eden sözcüklerin daha çok ve yaygın olduğu gözlenmektedir. Bunun nedeni de bir takım göstergelerin erkekler arasında düz anlamı dışında kullanılarak kadınlarla ilgili bazı kavramlarla özdeşleştirilmesidir.

König (1992) "eksik etek", "kadana", "kahpe" "kaltak", "evde kalmış" gibi kadını aşağılayıcı pek çok sözcük bulunduğunu, bunların erkekleri ifade eden karşılıklarının bulunmadığını ifade etmektedir. Halbuki "namussuz", "kaltaban", "yavşak", "ibne" ... gibi pek çok sözcük de erkekleri aşağılamak için kullanılmaktadır.

Yine König, erkeklerin kadına benzetilerek aşağılandığını ifade etmektedir. Ancak bir kadın için de erkeğe benzemek hoş karşılanan bir durum değildir. Türkçe'de kullanılan "oğlan Emine" veya "erkek Fatma" deyimleri bu durumu ifade etmektedirler.

2. TÜRKÇE VE İNGİLİZCE'DE KADIN VE ERKEKLERİN DİLİ KULLANIMI

Dil olgusunun fizyolojik, tarihî, kültürel pek çok etkenlere bağlı olduğu bilinmektedir. Bu etkenlerin farklılaşması dile de yansımaktadır. Bu da bir dili kullanan bütün bireylerin aslında kendilerine özgü farklı bir "söz" yapılarının ortaya çıkmasına neden olur. Ancak bu farklılıklar çok belirgin olmadığı için dil incelemelerine yansımamış; üslûp araştırmalarında baş vurulan bir ölçüt olarak sadece edebiyat incelemelerine yansımıştır. Bireylere ya da bazı meslek gruplarına göre daha büyük bir topluluk oluşturan daha doğrusu aynı dilin iki yarısını meydana getiren kadın ve erkeklerin dillerinde kendi cinslerine özgü farklılıklar var mıdır?

Kadınların ve erkeklerin değişik toplumsallaşma süreçlerinden geçtiği bilinmektedir. Bu sürecin ilk adımını da "ilk öğretim" oluşturmaktadır. İlk okul/ilköğretim ders kitaplarında ise "insan" olgusu "kadın" ve "erkek" ayrımı yapıldıktan sonra işlenmektedir. Gürkan-Hazır'ın "İlkokul Ders Kitaplarının Cinsiyet Rollerine İlişkin Kalıp Yargılar Yönünden Analizi"ni yaptıkları araştırmada şu sonuca varmış olmaları ilginçtir:

"Kız ve erkek cinsine resim ve içeriklerde temel öge olarak yer verme ilkokulun 1. 2. ve 3. sınıflarında daha az farklılık gösterirken 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında bu fark erkekler lehine büyümektedir. ... İlkokul ders kitaplarında kadın ve erkek cinsine ilişkin roller çok farklı olarak vurgulanmaktadır." (Gürkan-Hazır, 1997: 29)

Gürkan-Hazır, söz konusu araştırmada ilkokul ders kitaplarında kadın ve erkekler için farklı meslekler, farklı davranışlar, farklı bir sosyal konum öngördüğü için farklı kalıp yargıların kullanıldığını belirtmektedirler. Böylece "söz"ü "dil"den ayıran kişisel farklılıklara bir de eğitimin katkıda bulunduğu, cinsiyet ayrımının daha da belirginleştiği toplumsallaşma süreci eklenmektedir.

Ancak her iki grup da dili "ana"dan öğrenmektedirler. Bunun için de -kadın ya da erkek- her bireyin birincil dili "ana dili" diye adlandırılır. "Ana"dan edinilen bu "dil" toplumsallaşma sürecinden sonra bireyin cinsine göre farklılık gösterir mi? Toplumlara özgü "dil"den; bireylere özgü "söz"den; gruplara özgü "jargon/argo"dan söz edildiği gibi cinslere özgü bir "cins dili"nden söz edilebilir mi?

İngilizce'de cinsin dili kullanımına ilişkin pek çok çalışmanın yapılmış ve belli sonuçlara ulaşılmış olmasına karşın Türkçe'de bu konudaki çalışmaların sayısı sınırlıdır. (Bu konuda bk. Demircan - Erözden, 1990: 191-295; Demircan - Erözden, 1991: 148-199) Bu nedenle Türk yazı dilinin değişik dönemlerine ait örnekleri bu dikkatle değerlendirilerek bireye özgüllüğün cinse özgüllüğe; bir başka ifade ile "söz"ün "cins dili"ne dönüşüp dönüşmediği araştırılacaktır.

2.1. Türkçe'de Kadın ve Erkeklerin Dili Kullanımı

Türkçe'nin ilk yazılı belgeleri olma özelliğini taşıyan ve VIII. yüzyıldan günümüze ulaşan Orhun Yazıtları'ndan hareketle bu açıdan bir değerlendirme yapılamaktadır. Çünkü Orhun Yazıtları'nda sadece erkekler konuşmaktadır.

Türk yazı dilinin II. büyük eseri (kronolojik bakımdan) "Divan-ı Lügati't-Türk" (DLT) tür. Kaşgarlı'nın bu eserinde örnekler halk ağzından derlenmiştir. Kaynak şahıslar belirtilmediği için örneklerin kadınlar tarafından mı erkekler tarafından mı söylendiği bilinmemektedir. Ancak örnek metinlerde seçilen kavram işaretlerinden ve kurulan kavram ilişkilerinden hareketle konuşanın kadın mı erkek mi olduğu konusunda bir tahmin yapılabilmektedir.

1. Kıkırp atı kemşelim (Bağırarak atı sürelim.)
Kalkan süngün çumşalım (Kalkanla süngü ile vuruşalım)
Kaynap yana yumşalım (Kaynayarak yumuşalım)
Katgı yağı yuwılsun (Katı düşman yumuşasın.)
2. Awlalur özüm aning tuzunga (Gönlüm onun güzelliği ile avlanır)
Emlelür közüm aning tozinga (Gözüm onun ayağının tozuyla ilaçlanır.)
3. Oglum ögüt algıl biligsizlig kiter (Oğlum ögüt al, bilgisizliği gider)
Talkan kiming bolsa angar pekmes katar (Kimin kavudu varsa ona pekmez katar.) (Atalay, 1992: 441, 296, 440)

I. Örnekte seçilen kavram işaretlerinden hareketle konuşanın bir erkek olduğu söylenebilir. Çünkü "at sür-", "kalkanla, süngü ile vuruş-", "düşmanı yumuşat-" eylemlerinin öznelinin erkek olması çok kuvvetli bir olasılıktır. Ancak eski Türklerde kadınların da at bindiği, süngü-kalkan kullandığı dikkate alınırsa bu üslubun erkeğe ait olabileceği düşüncesi sadece olasılık olarak kalır.

2. Örnekte Atalay, konuşanın erkek olduğu ön yargısından hareketle "tuzak"ı "güzellik" olarak ölçünlü Türkiye Türkçesi'ne aktarmıştır. Oysa beyitte "edilgen" bir özne vardır. Türk geleneklerinde "al-" etkenliğinin erkeklere; "alınma- yani "kal-" edilgenliğinin de kadınlara özgü olduğu düşünülürse beyitteki üslûbun kadınlara daha uygun olduğu sonucuna varılır. Zaten Türk halk türkülerinde de kadın ceylan, keklük gibi "av"lara; erkek de ceylanın/keklüğün peşinden koşan avcıya benzetilir:

Kekliğidim vurdular
Kanıadımlı kırdılar
Daha ben neyidim ki
Anamdan ayırdılar

türkülerinde daha açık biçimde anlaşıldığı gibi (çünkü Türk töresinde evlenince annesinden/evinden ayrılan; koca evine giden kadındır.) vurulan/avlanan kadındır.

3. Örnek hem biçim hem de içerik açısından yansızdır. Konuşan, çocuğuna öğüt veren erkek de olabilir kadın da.

Bu değerlendirmelerden şu sonuç çıkarılabilir:

Toplumun kadına ve erkeğe biçtiği rol, onların üslûplarına yansımaktadır. Budunbilimsel, toplumbilimsel tarihî, kültürel... özellikler aynı dili konuşan ve bir toplumun iki yarısını oluşturan kadınların ve erkeklerin konuşmalarını da seçilen kavram işaretleri bakımından etkilemektedir. "Dil" düzeyinde görülmeyen bu farklılıklar "söz" düzeyinde belirlemektedir. Yani sözlü ya da yazılı metni irdeleyerek konuşanın/yazarın kadın ya da erkek olduğu saptanabilir.

Türk yazı dilinin anıt eserlerinden olan "Dede Korkut Hikâyeleri"nde "söz"e yansıyan bu farklılıklar daha somut olarak görülebilir. Çünkü bu eserde "ozan/Dede Korkut" hem erkekleri hem de kadınları konuşturmuştur. Dede Korkut Hikâyelerinde erkek kılığında at binen ok atan, düşmanla savaştan kızlar vardır. Ancak bu yiğit kızların üslûpları yumuşak ve kadıncadır:

1. "Kan Turalı baktı gördi kim bir kimesne yağayı önüne katmış kovar. Sencen idüğün (Silcen olduğunu) bilmedi, kakıdı (öfkeleni). Burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Kalkubanı yirinden turan yigit ne yigitsin
Yilisi kara kazılık atına binen yigit ni yigitsin

...

Togan kuş oluban uçayın-mı
 Sakalun ile boğazundan tutayun-mı
 Gafillüçe senin başın ben keseyin-mi
 Alça kanın yir yüzine tökeyin-mi
 Kara başun terkiye asayın-mı
 Mere kazası yetmiş yigit ne yigitsin
 Kayıda döngil” (Ergin, 1994: I.c, 195-196)

Kan Turalı'nın üslubundaki dikbaşlılık, küçümseme, öfke hemen sezilmektedir. Daha önce örnek olarak verilen türküde kadının kendini daima bir "av" olan keklige benzetmesine karşılık Kan Turalı, kendini bir avcı kuş olan "doğan"a benzetmektedir. "kan dök-", "baş kes-" gibi şiddet çağrıştıran kavram işaretlerine "mere kazası yetmiş yigit ne yigitsin" (bre eceli gelmiş yiğit, sen de kimsin?) gibi küçümseyici ifadelerle karşı Selcen Hatun'un seçtiği kavram işaretleri ve itaatkâr üslubu dikkat çekmektedir:

2. Hey yigidüm big yigidüm
 Kaytabanlar torumından döner-mi olur
 Kara koçda kazılık atlar
 Kulunçugın deper-mi olur
 Ağayıl da ağça koyun
 Kuzıçağın süser -mi olur
 Alp yigitler big yigitler görklüsine kıyar-mı olur
 Yigidüm big yigidüm
 Bu yağımın bir uçı mana bir uçı sana” (Ergin, 1994: I.c, 196)

Kan Turalı'nın "mere" biçimindeki küçümseyici seslenme edatına karşılık Selcen Hatun "hey" biçimibirimini seçmiştir. "yiğidim, beğ yiğidim" diye hitap ederek bir bakıma Kan Turalı'yı ululamıştır, onun yiğitliğini, kendinden üstün olduğunu başlangıçta kabul ettiğini ifade etmiştir. "döner-mi olur, kıyar-mı olur... ” gibi ifadelerle olumsuz yargıyı soruya dönüştürüp "bildiri"sini erkeğin onayına sunarak iletmektedir. Böylece yargı cümlesi kurmakta; düşüncesini aktarmakta ama

bunu üslûbuna yansıtmamaktadır. Bu, Dede Korkut'un dolayısıyla Türk toplumunun kadından beklediği itaatkâr, sevgi dolu, fedakâr aynı zamanda da akılcı yaklaşımın bir göstergesidir. Bu diyalogun bir benzeri, Dirse Han ile eşi arasında geçmekte; Dirse Han'ın eşi, yumuşak bir üslûpla kocasının öfkesini yatıştırmakta, ona akıl vererek sorununun çözüm yolunu göstermektedir:

3. (Dirse Han) Aydur:

"Han kızı yirümden turayım-mı
Yakan ile boğazından tutayın-mı
Kaba ökçem altına salayın-mı
Kara polak öz kılıcım elüme alayın-mı
Öz gövdenden başunı keseyin-mi
Can tatlısun sana bildüreyin-mi
Alça kanın yir yüzine dökeyin-mi
Han kızı sebebi nedir digil mana
Katı kazab iderem şimdi sana "

didi.

Dirse Hanun hatunı soylamış, görelüm ne soylamış, aydur:

Hay Dirse Han bana kazab itme, incinüp acı sözler söyleme, yirümden örü turgıl, ala çadırın yir yüzine dikdürgil ..." (Ergin, 1994: 1.c, 195-196)

Dede Korkut Hikâyelerinde kadın tasvirleri erkek ağzından ve -doğal olarak- erkek düşüncesine göre; erkek tasvirleri de kadın tarafından ve kadın düşüncesine göre yapılmıştır. Bu tasvirlerde cinslerin birbirlerinden dolayısıyla toplumun kadın ve erkek bireylerden beklentilerini bulmak mümkündür:

4. "Yalap yalap yalabıyan **ince tonlum**
Yir basmayup yorıyan **selvi boylum**
Kar üzerine kan tammış gibi **kızıl yanaklum**
Koşa badem sığmayan **tar ağızlum**
Kalemçiler çaldığı **kara kaşlum**
Kurumsı kırk tutam **kara saçlum**

Aslan uruğu sultan kızı” (Ergin, 1994: I.c, 197)

dizelerinde görüldüğü gibi erkek, kadının güzel olmasının yanı sıra yiğit ve asil olmasını da beklemektedir. "Aslan uruğu= aslan tohumu" biçimbirimi ile "aslan gibi kuvvetli ve yiğit ol-" çağrışırlmıştır. "Sultan kızı" göstergesi ise soyunun asil olmasını simgelemektedir.

5. "Göz açuban gördüğüm
Könül virüp sevdüğüm
Koç yigidüm şah yigidüm"
...
"Yir tanığ olsun gök tanığ olsun
Kâdir Tanrı tanığ olsun
Menüm canum senin canuna kurban olsun." (Ergin, 1994: I. 183)

dizelerinde kadının erkeğini fiziksel özellikleri ile değil; kendisi için ifade ettiği anlam açısından değerlendirmiş olduğu görülür. Erkekten beklenen genelde sadece "koç yiğit" "şah yiğit" olmasıdır. Kadının "göz açar açmaz" gördüğü, "gönül verip sevdiği" erkek, onun yaşamı boyunca tek erkeği olarak kalmalı, erkek öldükten sonra kadın dünyadan elini eteğini çekmelidir. İşte bu anlayış, kadına yüklenen bu erdem, Hikâye kahramanı Delî Dumrul'a annesinin ve babasının vermediği canı karısının vermesini sağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kadınların göz önünden uzaklaşmasına, evlerin "haremlik"ine çekilmiş olmasına koşut olarak edebiyatta da gerçekçi, somut kadın tasvirleri yerini hayali sevgililer çerçevesinde oluşan mazmunlara bırakmıştır. Bu sonuç da "divan edebiyatı"nda sıkça işlenen "sevgili" motifini erkek ve kadın şairlerin aynı mazmunlarla; aynı üslûpla anlatmalarına sebep olmuştur. Ancak yine de kadın şair şeref Hanım'ın söyleyişinde kadınların erkeklerde gördüğü sıfatları bulmak mümkündür. Yani kadınlarla erkekler aynı kalıpları, aynı şablonu kullandıkları zaman bile birbirlerinden farklı kavram işaretleri seçerek çok belirsiz bir biçimde de olsa cinsin özelliklerini -belki de farkında olmadan- söylemlerine yansıtmaktadırlar:

6. "Kasdeder uşşâkına ey bîvefâ ebrûların
Öyle bir **heybetnümâ** tîg-i kazâ ebrûların" (Mardin, 1994: 79)

Bu beyitler Mardin'e Ruhî'nin

"Yolunda can verirsin ey gönül bir kaşı yayın kim

Dil-i uşşakı mecrûh eyleyen Tîr -i cefâsıdır" beytini veya Sümbülzade Vehbi'nin:

"Ebruları şah beyt-i cemâle iki mısra" dizesini hatırlatmakta ise de her üç şairin seçtiği kavram işaretleri dikkatle incelenirse kadın ve erkek şairler arasında aynı mazmunlar etrafında bile farklı "teşbih"lerin oluşturulduğu görülür. Nitekim Ruhî, sevgilisinin kaşlarının "yay"a benzediğini; Sümbülzade Vehbi, bir şiirin en güzel iki mısraıyla yüzdaki kaşlar arasında ilgi kurarken kadın şair şeref Hanım kaşların sevgilinin "heybet"ini yansıtmaya dikkat çekmiştir. Erkek bir şair herhalde sevgilisinin (=bir kadının) "heybet"inden söz etmezdi.

7. *"şeref Memduh Beyin rûz-u şeb olsam nola meddâhu Cihâna böyle her dem şâir-i remz-âşinâ gelmez". (Mardin, 1994: 82 .)*

Bu beyitte de kadın şair şeref Hanım, övüleni (memduh) "bey" gibi eril bir sıfatla niteleyerek onun erkek olduğunu belirtmiştir.

Sözce öznesinin ruhsal ve/veya fiziksel niteliklerinin esere yansıdığı duygusal söylemlerde konuşanın kadın veya erkek olduğu daha kolay anlaşılmalıdır.

Her ikisi de İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi nedeniyle verilen şu iki söylev incelendiğinde Halide Edib'e ve Hamdullah Suphi'ye ait olan kolayca saptanabilmektedir:

1. "Kardeşlerim, evlâtlarım,

Ruhu göklerde olan bu minârelerden yedi yüz yılın şanları Osmanlı tarihinin bugünkü faciasını seyrediyor. Bu tarihi, bu muazzam meydanda, zafer alayları yapan kahraman ecdadımızın ruhları karşısında dünyanın bir başından öbür başına at süren o namağlûp erlerin gazapları önünde ben başımı kaldırıyorum ve diyorum ki ben bir Türk ve müslüman olarak tarihin bedbaht bir kızıyım! Dünkü kadar kahraman ve talihsiz Türk kızının anasıyım.

...

Kardeşlerim, hükûmetler düşmanınız, milletler dostunuz, kalbinizdeki isyanlar kuvvetinizdir. ... Bugün size haber verdiğim milletlerin hakkı günü çok uzak değildir. O gün gelirse ve o gün burada bulunanlardan bazıları hayatta olmaz, öyle bir gün olur da toplanamazsa onların mezarları üzerine istiklâl bayrağınızla gelin ve o günü müjdeleyin...." (23 Mayıs 1919)

2. Bedbaht kardeşlerim,

Yaşadığımız büyük asırlardan sonra memleketimizin manevî ufuklarında meş'um bir saat çalmağa, kara günler doğmağa başladı. İçinde Tunalar akan, Dicleler, Fıratlar veren büyük Anavatan hurdahaş olduktan sonra bizi Anadolumuzda da rahat bırakmak istemiyorlar.

...

Ey şehitlerin anaları, mazlum kardeşleri, ey siz bin muharebeden arta kalmış İstanbul'a gelen askerler, kardeşlerim, toplanalım; hangi siyasî itikatta olursak olalım, bugün bizim önümüzde Anadolu'muzun, İstanbulumuzun mukadderatı mevzuubahistir. Bizim için en büyük düşman Rusya değildir. Bizim için en büyük düşman Yunanistan'dır. ...” (30 Mayıs 1919) (Toros. 1950: 59-62.)

Aynı olayı ve hemen hemen aynı tarihlerde anlatan bu iki metinden birincisinde konuşanın/yazarın bir kadın olduğu hemen anlaşılmaktadır. Çünkü daha hitap analığı çağrıştıran "evlatlarım"² biçimbirimiyle başlamakta; ve ilk paragrafta "kızıyım", "anasıyım" biçimbirimleri ile yargı kesinleşmektedir. Halide Edip, yaşlı-geç, kadın-erkek bütün millete "evlâtlarım" diye seslenirken kendisini bir bakıma vatanla özdeşleştirmektedir. Çünkü vatan her şeyden önce "ana"ya benzetilir. Atatürk de gençlere "Sizler, yani yeni Türkiye'nin genç evlatları" ya da "Ey Türk istikbâlinin evlâdı!" diye seslenerek Türkiye'nin/vatanın "ana" olduğu imajını kullanmıştır.

İkinci metinde "duygu" yoğunluğu olmasına rağmen araya tarih ve coğrafya bilgilerinin de serpiştirildiği görülmektedir. Birinci metne oranla daha "nesnel" olduğu söylenebilir. Birinci metinde duyguların esas alındığı, "kalbinizdeki isyanlar" biçim birimi ile "söz"e de yansıtılmıştır. İkinci metinde duyguların yanı sıra "mantık" da belirli bir biçimde söyleme aktarılmıştır. Gözlemler kanıt olarak gösterilmiş; duygulara dayanak noktası sağlanmıştır. Birinci metinde coşturmaya amaçlayan bir üslûp seçilirken ikinci metinde bilgilendirmek de amaçlanmıştır.

Bu iki üslûbun farklı olmasını herhangi iki kadının ya da herhangi iki erkeğin kişisel özellikleri ile açıklamak mümkündür. Ancak konuşanın/yazarın kadın veya erkek olmasının söylemi önemli ölçüde etkilediğini de belirtmek gerekir.

2 "evlâtlarım" sözü erkekler tarafından da kullanılır. Ancak sözcüğün kavram alanı erkek veya kadın tarafından kullanılmasına göre değişir. Bir erkeğin herhangi bir topluluğa "evlatlarım" diye seslenmesi sık görülen bir durum değildir. Erkekler, "evladım/evlatlarım" sözünü genellikle "baba" sıfatıyla söylerler. "Bu gün açız yine evlâtlarım diyordu peder" dizisinde de konuşan bir "peder"dir ve kendi oğluna seslenmektedir. Zaten "Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen çabala" (Fikret, 1984: 32.) mısraında da "evlâtlarım" yerine "oğlum" diyerek göstergenin kavram alanını belirlemiş; kavram işaretine bir annenin de kendi oğluna seslenirken yükleyeceği düz anlamı yüklemiştir.

Aynı konuyu iki ayrı kişinin aynı nedenle (ağız araştırmacısının isteği üzerine) sözlü olarak aktardığı şu metinlerde de üslup benzerliğine rağmen konuşanın cinsiyeti seçilen kavram işaretleri aracılığıyla söze yansımıştır:

1. ". urus geldi. ben bir çocuğudum. işde ahlım kesirdi yani. urus geldi. anam gil, gışıdı. kövlük hali, gapiyi, bacayı küsgüledi. **olan** gel içeri; olan gel içeri. dedim gelmirem.....o sırada **ergişileri** topliyanda **ben** ellerine geçmemişdim **esgeteyhleri** topliyanda ellerine geçmişdim. **anadın** mi?"
2. "gurban bayramı oldi. urus geldi.esger topladılar. babam gili esgere götürdiler. ben işoe o sıra epey **gızım**. oynırım oynırım, **bezenmişim**. ... işde ermeni. yahacah bizim köyi. ... ele **ağlaşırh** ki, garılar ağlıllar..." (Gemalmaz, 1995:26-107)

Birinci metinde konuşan kişi, annesinin kendisine "olan" diye seslendiğini aktarmakta; böylece "erkek" olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca "beni"i "ergiş=erkek" ile özdeşleştirmekte; "esgeteyh= kadın"ile ayrıştırmaktadır. "anadın mı= anladın mı" biçimbirimi de erkeklere özgü bir kuvvetlendirme cümlesidir.

İkinci metinde özne, "kız"olduğunu belirttikten sonra bezen- ve ağlaş- gibi kadınlara özgü eylemleri I. teklik kişi ulamına sokarak cinsiyetini ifade etmiştir.

Bilimsel metinlerde bir başka ifade ile tamamen nesnel olan metinlerde konuşanın/yazarın kadın ya da erkek olması sözceyi etkilememektedir. Bilimsel düşüncüyü yaşama biçimi haline getirmiş bilim adamlarının günlük konuşmalarında da cinsiyet ayrımı gözlenmemektedir:

"Bu bildiri, Eski Türkçe Budhist metinlerden yola çıkarak Dört Asil Gerçeğin ana hatlarıyla açıklanmasını ve doktrinle ilgili Türkçe terminolojinin ortaya konmasını hedeflemektedir." (Barutçu-Özönder, 1992: 373)

Destanlar, milletlerin epik dönemdeki kahramanlıkların, örf ve âdetlerini ve dünya görüşlerini anlatan çok önemli eserlerdir. Türklerin de çok eski vi zengin bir destan geleneği olduğu bilinmektedir..." (Türkmen, 1992: 491)

Ölçünlü Türkiye Türkçesi'nde günlük konuşmalarda kadın ve erkeklere özgü kullanımlar cinsiyetin dilsel davranışını etkilediğini göstermektedir. "Canım, cicim, güzelim, nonoşum" ... gibi seslenme sözleri; "ay, ayol, ah" gibi ünlemeler, daha ziyade kadınlar tarafından kullanılır. Hatta toplum kadınların bu kullanımını hoş

karşılıklı olarak erkeklerin bu kullanımlarını "nonoş"(eş cinsel) ağzı" olarak nitelemektedir.

2.2. İngilizce'de Kadın ve Erkeklerin Dili Kullanımı

Kadın ve erkek dili kullanımı açısından İngilizce'ye bakıldığında İngilizce'de de vurgudan konuşmanın konusuna kadar çeşitli dilsel davranış farklılıkları olduğu görülür. Bu farklılıklar pek çok araştırmacının çalışmalarına konu olmuştur. Bu çalışmaların en önemlilerinden birisi, 1922 yılında yayımlanan Jespersen'in Language: It's Nature, Development and Origin adlı eseridir. Jespersen, bu eserinde cinsler arasındaki dil davranışlarında görülen bazı farklılıkları şu şekilde özetlemiştir:

Erkeklerin küfür kullanabilmeleri onları dili kullanma bakımından daha özgür kılar. Kadınların kelime hazinesi çok geniş değildir ancak daha ölçünlüdür. Daha çok abartma ve pekiştirme zarfı kullanırlar. Erkeklerin daha fazla yan tümceleme kullanmasına karşın kadınlarda sıralama daha fazla görülür. Kadınlar sohbet düşünmeden girdikleri için yarım cümleler kurarlar.

Kadın-erkek dil davranışı konusunda Lakoff (1975) gibi feminist dil bilimciler de çalışmalar yapmışlardır. Bu araştırmacılar kadın dilinin erkek dilinden daha ikincil görüldüğünü belirtmişlerdir. Örnek olarak da kadınların eklenti sorusunu daha sık kullandıklarını bunun da kadınların onaylanma ihtiyacı duymalarından kaynaklandığını belirtmişlerdir.

1970'li yıllarda yürütülen ilginç çalışmalardan birisi de Franzwa tarafından gerçekleştirilmiştir. "Woman's Place in Semantic Space" adlı çalışmasında kadınlık ve erkeklik kavramlarının açıklanmasında "semantic differential" yöntemini kullanmıştır. Bu çalışmada kadın ve erkekler için kullanılan niteleyici göstergeler saptanmıştır. İdeal erkeğin "iyi" ve "güçlü" sıfatları ile nitelenmesine rağmen ideal kadının "iyi" ve "zayıf" sıfatları ile nitelenmesi ilginç bir bulgu olarak dikkatlere sunulmuştur.

Bu konuda çalışan dilbilimcilerin ortak olarak dikkat çektikleri konu, kadın ve erkeklerin seçtikleri kavram işaretlerinin farklılığıdır. Jespersen (1922) kadının dolaylı anlatıma daha fazla başvurduğunu; Gleser, Gottschalk ve Watkins (1959) kadınların daha çok duygu, teşvik ve daha çok kendileri ile ilgili kelimeleri kullandıklarını, erkeklerin ise daha çok güç ifade eden kelimeleri seçtiklerini; Lakoff ise (1975), kadınların "divine" veya "adorable" gibi sıfatları kullandıklarını belirtmişlerdir.

Bu çalışmaların belli aralıklarla tekrarlanması durumunda bu sonuçların değişeceği görülebilir. Çünkü kadının toplumdaki yeri ve buna paralel olarak dilsel davranışları da değişmektedir.

Landis ve Burt (1924) ve daha sonra Landis'in çalışmaları ise kadınların ve erkeklerin konuşmalarını oluşturan konuların tespitine yöneliktir. Bulgular, kadınların daha çok giyim, dekorasyon ve diğer kadınlar hakkında, erkeklerin ise iş, para, spor ve diğer erkekler hakkında konuştuklarını göstermiştir.

Zimmerman ve West'in 1975 yılında yaptıkları çalışmada ise erkeklerin %96'sının kadınların sözünü kestiğini, söz sırasını aldıktan sonra daha uzun konuştuklarını ve kadınların erkeklerin sözünü kesmediklerini belirtmişlerdir.

3. SONUÇ

Cins ulamının İngilizce'nin yüzeysel yapısında ifade edilmesine karşın, bir başka ifade ile İngilizce sözcük yapısı cins ulamı taşımaya karşın Türkçe sözcükler cins ulamı taşımamaktadırlar.

Yüzeysel yapılarında cins ulamı taşımayan bazı kavram işaretlerinin Türkçe'de ve İngilizce'de- derin yapı itibarıyla cins kavramı taşıdıkları gözlenmiştir.

Türkçe'nin cinsiyet ifadesinde daha yansız, daha genel bir yapıya sahip olduğu; İngilizce'nin Türkçe'ye oranla daha erkek-egemen bir dil olduğu saptanmıştır.

Türkçe ve İngilizce'nin tarihi süreci incelendiğinde her iki toplumda kadının sosyal konumuna paralel olarak bir değişimin söz konusu olduğu gözlenmiştir. Türk toplumunda İslamiyetin kabul edilmesinden sonra kadının ikinci plâna itilmesine paralel olarak Osmanlı Türkçesi döneminde bazı unvanların ve isimlerin "cins" kavramı taşımaya başladıkları; Cumhuriyetten sonra ise kadının toplumsal konumuna paralel olarak Türkçe'de de -zaten başka dillerden alınmış olan- "cins" ulamının genelleştiği görülmüştür. İngilizce'de ise "feminist" hareketin yaygınlaşmasına paralel olarak dilin kadını da hesaba katan bir yapıya kavuşturulması yolunda adımlar atılmıştır.

Her iki dilde de kadınlara ve erkeklere özgü sıfatların kullanılması, her iki toplumun kadın ve erkeğe yüklediği rollerin farklı olmasından, her iki cinsin fiziksel özelliklerinin farklı olduğu gerçeğinin kabul edilmesinden kaynaklanmıştır.

Her iki toplumda kadın ve erkeklerin dilsel davranışları da benzerlikler göstermektedir. Bireysel özelliklerin, bir başka ifade ile "söz"e ait unsurların söyleme yansımadığı "nesnel" metinlerde (örneğin bilimsel yazılarda veya konuşmalarda) kadın ve erkeklerin dili kullanımında herhangi bir fark saptanmamıştır. Ancak bireyin ruhsal durumunun, fiziksel özelliklerinin, kültürel düzeyinin, aldığı eğitimin v.s. dile yansıdığı "öznel" metinlerde bireyin kişisel özelliklerinden kaynaklanan farklı kullanımın yanı sıra kadın veya erkek olmasından kaynaklanan dilsel davranışların ortaya çıktığı görülmüştür.

Demek ki betimsel dilbilim incelemelerinde "dil" in ve "söz" ün yanısıra bir de "cins dili"nden hareketle değerlendirme yapmak; bir kadının "söz"ünü önce

kadın, erkeğin "söz"ünü de önce erkek söylemi içinde daha sonra da ölçünlü dile göre değerlendirmek gerekmektedir.

Kaynaklar:

- Atalay B. (1992) (Çev.), Divanü Lügat-it-Türk I, Ankara: TDK Yay.: 521, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, (1989) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I- III.c., Ankara,: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Barutçu-Özönder F.S. (1996) "Kazan'da Bulunan Yeni Bir Oğuzname Nüshası Üzerine", Uluslararası Türk Dili Kongresi, TDK Yay. :632, Ankara .
- Demircan Ö. - Erözden, A. (1990) "Dil Üzerine Yayınlar ve İncelemeler," Dilbilim Araştırmaları.
- Demircan Ö. - Erözden, A. (1991) "Dil Üzerine Yayınlar ve İncelemeler," Dilbilim Araştırmaları.
- Crystal, D. (1987) The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge: CUP.
- Ergin, M. (1994) Dede Korkut Kitabı I, Ankara,: TDK Yay.:169, YÖK Matbaası.
- Fasold, R. (1990). Sociolinguistics of Language. Oxford: Blackwell.
- Franzwa, H. H. (1974) "Woman's Place in Semantic Space". (Broadcast Media Study, U.S. Commission on Civil Rights, Washington, D.C.)
- Gemalmaz, E. (1995) Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler) II.c., Ankara,: TDK Yay. : 589, Ankara Ün. Basımevi
- Gleser G. C. , Gottschalk L. A. ve Watkins J. (1959). "The Relationship of Sex and Intelligence to choice of words: a normative study of verbal behaviour". Journal of Clinical Psychology. 15:182-91.
- Gürkan T.ve Hazır, F., (1997) "İlkokul Ders Kitaplarının Cinsiyet Rollerine İlişkin Kalıpyargılar Yönünden Analizi," Yaşadıkça Eğitim, 52/ 25-31.
- Halıcı, F. (1992) Aşıklık Geleneği ve Günümüz Halk şairleri Güldeste, Ankara: TDK. Yay.: 58.
- Jespersen O (1922) Language: It's Nature, Development and Origin . London: Allen and Unwin.
- König, G., (1992) "Dil ve Cins: Kadın ve Erkeklerin Dil Kullanımı", Dilbilim Araştırmaları . Ankara: Hitit Yayınevi.
- Kurnaz ş. (1996) II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2970.
- Landis, C. (1927) "National Differences in Conversations". Journal of Abnormal and Social Psychology. 21: 354-75
- Landis, M.H., ve H.E. Burt (1924) "A Study of Conversations". Journal of Comparative Psychology. 4: 81-9
- Lakoff, R (1975) Language and Woman's Place. New York: Harper and Row.

- Mardin Y. (1994) şair şeref Hanım., Ankara: T.C.Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Basımevi.
- Redhouse, (1990) Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük, İstanbul: Redhouse Yayınevi,
- Tekin, T. (1988) Orhon Yazıtları, Ankara,: TDK Yay.:540, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tevfik Fikret. (1984) Rbb-ı şikeste, İstanbul: Can Yayınları, Özal Basımevi.
- Toros, T. (1950) Türk Hatipleri, Ankara: Kültür Basım ve Yayımlı Kooperatifi,
- Türkmen, F. (1996) "Kazan'da Bulunan Yeni Bir Oğuzname Nüshası zerine", Uluslararası Türk Dili Kongresi, TDK Yay. :632, Ankara .
- Yıldız, S. (1997) Arif Nihat Asya'nın şiir Dünyası, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Zimmerman, D. H., ve West C. (1975) "Sex Roles, Interruptions and Silences in Conversation". (Language and Sex: Difference and Dominance, ed Barrie Thorne and Nancy Henley, 105-29. Rowley, Massachussets: Newburry House)